
УДК 378:355:372.8

Ірина Яківна Волошина,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикордонної безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ”

У статті автор розкриває зміст понять “методологія”, “методологічні підходи”. Проаналізовано низку методологічних підходів: системний, процесний, програмно-цільовий, антропологічний. Відповідно до особливостей кожного підходу подано можливості їх реалізації у викладанні “Основ прикордонної безпеки”.

Ключові слова: методологія, методологічні підходи, прикордонна безпека.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні цивілізаційні тенденції розвитку світового співтовариства ставлять нові вимоги до якості освіти, яка є головною метою і пріоритетом розвитку суспільства у XXI столітті. Сьогодні у будь-якій сфері діяльності потрібні фахівці, які є професійно компетентними, орієнтуються в суміжних галузях діяльності, готові до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності, вміють використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці.

У складних політичних та соціально-економічних умовах вища освіта набуває особистісно значущої, добровільної та загальнодоступ-

© Волошина І. Я.

ної якості. На сьогодні усі суб'єкти системи освіти майбутніх офіцерів-прикордонників тик чи інакше працюють над питаннями забезпечення якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукової педагогічної, психологічної, військової та філософської літератури із запропонованої проблеми, доводить відсутність наукових досліджень щодо проблеми викладання навчальної дисципліни “Основи прикордонної безпеки”.

Аналіз дисертаційних робіт, монографій і наукових статей переконливо довів, що проблема підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності є досить актуальною. Особливої уваги заслуговують праці В. Балашова [2], І. Грязнова [7], Д. Іщенко [10], М. Недбая [12], Є. Потапчука [13], які досліджували проблеми професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів.

Аналіз філософської, соціальної та психолого-педагогічної літератури показав, що проблема методологічних підходів є досить актуальною на сьогодні. Такі вчені, як О. Асмолов [11], Б. Гершунський [6], І. Зимняя [8] та інші виокремлювали у своїх дослідженнях різні методологічні підходи щодо вивчення відповідного педагогічного явища чи процесу.

Метою статті є аналіз методологічних підходів щодо дослідження проблеми викладання навчальної дисципліни “Основи прикордонної безпеки”.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов зростання змін у зовнішньому середовищі сучасним інструментом підвищення рівня якості освіти є методологія. Реалізація методологічних підходів у дослідженні педагогічних явищ здійснюється на основі використання методологічних підходів.

Як свідчить аналіз наукової літератури, будь-який методологічний підхід може бути співвіднесений з певним рівнем методології науки.

Ретельний аналіз педагогічної та філософської літератури доводить, що у сучасній науці існує чимало методологічних підходів, що

відображають різні напрями досліджень, специфіку конкретної науково-дослідної діяльності.

Задля аналізу проблеми викладання навчальної дисципліни “Основи прикордонної безпеки” слід визначити та обґрунтувати саме ті методологічні підходи, що становлять основу та дозволяють найбільш глибоко дослідити зазначену проблему з різних позицій.

Різні підходи не виключають один одного, а реалізують різноманітні плани дослідження проблеми.

Методологічною основою дослідження проблеми викладання дисципліни “Основи прикордонної безпеки” є положення системного підходу.

Учені І. Блауберг [4], Т. Ільїна [9] та інші, досліджуючи системний підхід, зазначали, що він:

забезпечує гносеологічний процес та розвиток освіти в системній цілісності, складності його системної організації, у різноманітності притаманних йому зв’язків та залежностей;

визначає наявність сукупності компонентів (елементів та підсистем), взаємозв’язок та взаємодія яких обумовлює цілісність системного бачення предмету дослідження.

Під системним підходом розуміють не лише набір процедур, операцій та способів, а й сукупність принципів, що визначають загальну мету та стратегію діяльності.

Цей підхід є найпродуктивнішим у дослідженні різних політичних, соціальних та економічних явищ, водночас і педагогічних, і розглядається як невід’ємна якість систем (зокрема соціальних), що обумовлює взаємодію із середовищем та динаміку розвитку системи.

Практика використання системного підходу підтверджує, що на його основі можна побудувати модель досліджуваного об’єкту (процесу викладання навчальної дисципліни) з урахуванням всієї різноманітності суб’єктивних та об’єктивних факторів його розвитку, оскільки це і є методологічним підходом:

зорієнтовує на викладання дисципліни як системи знань, умінь та навичок, невірне ознайомлення з якими може вплинути на систему викладання в цілому;

дозволяє сприймати дисципліну “Основи прикордонної безпеки” як функціональну систему;

системне впорядкування уможливорює визначення мети та завдань викладання дисципліни “Основи прикордонної безпеки”;

здійснює вибір ефективних методів, форм та засобів викладання дисципліни “Основи прикордонної безпеки”;

забезпечує структурування управлінських дій представників науково-педагогічного складу у процесі викладання дисципліни “Основи прикордонної безпеки”.

Системний аналіз дозволяє розглядати проблему викладання дисципліни з двох позицій: зовнішньої (як частини цілого, що змінюється під впливом соціально-педагогічного середовища) та внутрішньої (зміни внаслідок усвідомлення рівня науково-педагогічного знання).

Окрім системного підходу, існує так званий комплексний підхід щодо вивчення педагогічних явищ та об’єктів. Особливістю комплексного підходу є виділення у науковому знанні варіативного елемента – педагогічного комплексу. Комплексний підхід обґрунтовує водночас і особистість (як взаємодію усіх її сторін: інтелектуальної, емоційної, вольової, дієво-практичної) і педагогічний процес (як розвиненість усіх його компонентів).

Програмно-цільовий підхід передбачає спосіб вироблення та здійснення запланованих завдань, заснований на комплексному аналізі проблеми та побудові системної сукупності заходів, спрямованих на досягнення мети або розв’язанні певної проблеми. На сьогодні існує дискусія науковців щодо застосування цього підходу в освіті, оскільки він є більш доцільним у плануванні та управлінні різноманітними соціально-економічними процесами. Процес програмування дозволяє поєднувати планування та зміцнення управлінських процесів.

Програмно-цільовий підхід у викладанні дисципліни “Основи прикордонної безпеки” відіграє важливу роль – дозволяє інтегрувати навчальний матеріал, чітко визначати мету та спрямовувати на кінцевий результат. Запропонований підхід дає можливість формувати та реалізовувати програму дій, спрямованих на досягнення мети викладання дисципліни “Основи прикордонної безпеки”. Водночас цей під-

хід можна розглядати як систему принципів, що визначають загальну стратегію викладання.

Вартий уваги також і процесний підхід, досліджений такими вченими, як М. Поташник [14], К. Роджерс [17] та ін., що домінував у вітчизняних дослідженнях у 60–70 роках.

Процесний підхід у викладанні навчальної дисципліни “Основи прикордонної безпеки” передбачає поєднання процесів планування, організації, мотивації та контролю, аналізу, синтезу та прогнозування, які забезпечують формулювання та досягнення відповідної мети.

Окрім вищезазначених підходів, існує ситуаційний підхід, який концентрується на тому, що викладання дисципліни “Основи прикордонної безпеки” може визначатись певною ситуацією (набором обставин), найефективнішим методом у викладанні (у конкретній ситуації) є метод, що найбільше підходить у даній ситуації. Цей підхід є значущим, оскільки основою його є набір обставин, а управління ситуацією здійснюється шляхом виділення найбільш важливих у відповідних ситуаціях змінних, взаємопов’язаний розгляд яких дозволяє розв’язувати проблеми, що виникають. Досягнення ситуаційного підходу не знайшли свого відображення в освітній сфері. Такі вчені, як П. Лоуренс, Т. Пітерсон довели у своїх наукових працях ефективність ситуаційного підходу. За умови використання ситуаційного підходу в освіті, зокрема у викладанні певних навчальних дисциплін, увага надається ситуаційним відмінностям між об’єктами вивчення дисциплін із застосуванням суттєвих змінних кожної ситуації. Отже, конкретні способи забезпечують максимальний ефект у викладанні навчальної дисципліни “Основи прикордонної безпеки”.

Ще одним методологічним підходом є аксіологічний підхід, засновниками якого є Л. Виготський [5], В. Сластьонін [16] та ін. Цей підхід лежить в основі гуманної педагогіки, яка людину розглядає як найвищу цінність через розуміння смислу, цілей та ресурсів власного життя.

Реалізація аксіологічного підходу у викладанні “Основа прикордонної безпеки” здійснюється через створення особливого комфор-

ного середовища спілкування, морально-емоційної атмосфери та організацію індивідуальної та групової творчої діяльності.

Визнання цінності людини в неподільності її духовної, соціальної та природної сутності, а освіти як творчої та відповідальної реалізації людиною своєї природи належить до антропологічного підходу. Прихильниками цього методологічного підходу є К. Альбуханова-Славська [1], В. Бехтерев [3], Л. Виготський [5], С. Рубінштейн [15] та ін.

Реалізація антропологічного підходу у викладанні “Основ прикордонної безпеки” відбувається через організацію роботи з тими, кого навчають, відповідно до загальних законів та динаміки розвитку природи, суспільства та особистості на основі дієвої активності (самодіяльності).

Слід визнати, що викладання навчальних дисциплін, зокрема “Основ прикордонної безпеки” – це складний процес, його усвідомлення може здійснюватися з різних точок зору.

Факт існування методологічних підходів щодо викладання дисципліни свідчить про те, що сучасна наука знаходиться на етапі активного розвитку.

Висновки. Проаналізовані нами підходи зорієнтовані на виділення чіткої структури викладання, наявність якої обумовлює можливість її оптимізації та інтенсифікації.

Висновки дослідження перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зазначені у статті методологічні підходи мають науково-теоретичне та практичне обґрунтування реалізації, проте методологічної системи, що визначає пріоритетні підходи, на сьогодні, немає. Таке питання може бути підґрунтям для подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Альбуханова-Славская К., Стратегия жизни / К. А. Альбуханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 158 с.

2. Балашов В. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Балашов В. – Хмельницкий, 1996. – 263 с.

-
3. Бехтерев В., Ланге М. В. Данные эксперимента в области коллективной рефлексологии / М. Ланге, В. Бехтерев // Новое в рефлексологии и физиологии нервной системы. М.–Л., 1925. – С. 306–337.
 4. Блауберг И. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Е. Г. Юдин. – М., 1973. – 265 с.
 5. Выготский Л. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
 6. Гершунский Б. Дидактическая прогностика: методология, теория, практика / Б. С. Гершунский. – К. : Высш. шк., 1986. – 200с.
 7. Грязнов І. О. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. О. Грязнов. – К., 2005. – 207 с.
 8. Зимняя І. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании : [авт. версия]. – М., 2000. – 172 с.
 9. Ильина Т. Структурно-системный подход в организации обучения / Т. А. Ильина. – М. : Знание, 1972. – Вып. 1. – С. 16–18.
 10. Іщенко Д. Курс лекцій з військової педагогіки / Д. В. Іщенко // – Хмельницький : Вид-во АПВУ, 1998. – 158 с.
 11. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли : пособие для учителя / [А. Г. Асмолов, Г. В. Бурменская, И.А. Володарская и др.] ; под ред. А. Г. Асмолова. – М. : Просвещение, 2008. – 151 с.
 12. Недбай М. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Недбай Микола Павлович. – Хмельницький, 2009. – 300 с.
 13. Потапчук Є. Військова психологія : навч. посіб. / Є. М. Потапчук. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2003. – 150 с.
 14. Поташник М. Система воспитательной работы образовательной школы (Аспект оптимизации) : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / М. Поташник. – М., 1987. – 345 с.
 15. Рубинштейн С. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958, – 147 с.
 16. Слостенин В. Деятельностное содержание профессионально-личностного развития педагога / В. А. Слостенин // Воспитательная работа в вузе: состояние, проблемы, перспективы развития : материалы Междунар.

науч. конф., (Москва, 2-3 апр. 2009 г.). – М. : МАНПО ; Ярославль : Ремдер, 2009. – С. 3–8.

17. Rogers C. Freedom to learn for the 80's. Columbus – Toronto – London – Sydney: Ch. E. Merrill Publ. Company, A Bell & Howell Company, 1983. – 312 p.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2015

Волошина И. Я. Методологические подходы к исследованию проблемы преподавания учебной дисциплины “Основы пограничной безопасности”

В статье автор раскрывает содержание понятия “методология”, “методологические подходы”. Проанализированы методологические подходы: системный, процессный, программно-целевой, антропологический. В соответствии с особенностями каждого подхода представлены возможности их реализации в преподавании “Основ пограничной безопасности”.

Ключевые слова: *методология, методологические подходы, пограничная безопасность.*

Voloshina I. Ya. Methodological approaches for Research problems prepodavanyua uchebnoy discipline “Fundamentals pohranychnoy security”

Modern civilization trends of the international community put forward new requirements for the quality of education, which is the main goal and priority development of society in the XXI century. Today in any field requires professionals who are professionally competent, oriented in the related fields of activities prepared for continuous professional development, social and professional mobility, are able to use their knowledge and skills in practice.

In the complex political and socio-economic conditions, higher education becomes personally meaningful, voluntary and public money. Today all subjects of education of future officers, border guards, in one way or another deal with quality assurance.

Admittedly, the teaching of subjects, including “Fundamentals of border security” - a complex process and therefore its realization can be made from many different angles, using the approaches to resolve specific range of tasks.

The existence of methodological approaches to the teaching of the subject “Fundamentals of border security” indicates that modern science is under active development.

Therefore, we analyzed the above approaches focused on clear allocation patterns of teaching, whose presence makes the possibility of optimizing and intensification.

In the present article the author reveals the meaning of “methodology”, “methodological approaches”. Analyzed a number of methodological approaches: system, process, target-oriented, anthropological. According to the characteristics of each approach presents opportunities to implement them in teaching “Principles of border security.”

Keywords: *Methodology, methodological approaches, pohranychnaya security.*